

۸۷۷۹۴
۸۷۷۹۴
۸۷۷۹۴

استعاره در نقد ادبی جدید

ابعاد شناختی و زیباشناختی

دکتر یوسف ابوالعدوس
استاد بازنشسته و نقد در دانشگاه یرموک

ترجمه

علی رضا شعبانلو

عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شماره مسلسل ۱۰۳۲۸

شماره انتشار ۴۱۵۴

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	ابوالعدوس، یوسف
عنوان قراردادی	الاستعاره فی النقد الادبی الحدیث الابعاد المعرفیه و الجمالیه. فارسی
عنوان و نام پدیدآور	استعاره در نقد ادبی جدید/ یوسف ابوالعدوس؛ ترجمه علی رضا شعبانلو.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۲۵۴ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۱۵۴.
شابک	978-964-03-7449-8
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	استعاره
موضوع	Metaphor
موضوع	استعاره — جنبه های روانشناسی
موضوع	Metaphor- - Psychological Aspects
موضوع	استعاره در ادبیات
موضوع	Metaphor In Literature
موضوع	زبان عربی — معانی و بیان
موضوع	Arabic Language- - Rhetoric
شناسه از	شعبانلو، علی رضا، ۱۳۵۲- مترجم
شناسه افزودن	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات. University of Tehran. Press
رده بندی کنگره	۱۳۹۹ PN۲۲۸
رده بندی دیویی	۸۰
شماره کتابشناسی ملی	۶۰۵۸۱۳۳

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق رلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل های pdf، لوح فشرده، از نویسی در وبلاگ ها، سایت ها، مجله ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می شود. تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با کاغذ حمایتی، چاپ رسیده است.)

عنوان: استعاره در نقد ادبی جدید: ابعاد شناختی و زیباشناختی

تألیف: دکتر یوسف ابوالعدوس

ترجمه: دکتر علی رضا شعبانلو

ویرایش ادبی: محبوبه قاسمی ایمنجه

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۹

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجم است»

بها: ۴۵۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی — خیابان شهید فرشی مقدم — مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir — تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

مقدمه مترجم.....	خ
مقدمه مؤلف.....	ز
فصل اول - نظریه شناختی.....	۱
فصل دوم - نظریه جایگزینی.....	۲۹
فصل سوم - نظریه افتی.....	۷۳
فصل چهارم - نظریه تاملی.....	۹۷
فصل پنجم - استدلال فلسفی.....	۱۲۹
فصل ششم - روان‌شناسی استدلال.....	۱۶۵
یادداشت‌ها.....	۲۰۱
کتاب‌نامه.....	۲۲۹
اصطلاحات.....	۲۴۳
فهرست اعلام.....	۲۵۱

مقدمه مترجم

براساس اسناد موجود، دست‌کم از زمان افلاطون و ارسطو، استعاره یکی از ابزارهای سخنوری و شاعری محسوب می‌شد و در منطق نیز هنگام بررسی انواع کلام، از لحاظ معنی، استعاره چونان یکی از تمهیدات ادبی طرف توجه بود. اما در سال‌های اخیر، حوزه پژوهش‌ها و کاربردهای استعاره بسیار گسترش یافته است؛ به گونه‌ای که استعاره به یکی از موضوعات بسیار مهم در پژوهش‌های چندین رشته و شاخه علم مانند ادبیات، زبان‌شناسی، فلسفه، روان‌شناسی، گفتاردرمانی، مدیریت، ریاضی، سیاست، و ... تبدیل شده است. هر یک از این علوم با رویکرد خاص خود و برای هدفی مشخص به استعاره توجه کرده و به تحلیل و بررسی آن پرداخته است. در این میان، رویکرد فیلسوفان، زبان‌شناسان، روان‌شناسان، و ... بیان بسیار همبسته و مکمل یکدیگرند و همگی از دو بُعد مهم به استعاره توجه می‌کنند؛ یکی، از بُعد زبانی و مابناشناختی آن و دیگر از بُعد روانی و اندیشگانی. هر دو بُعد زبانی و روانی در بررسی‌های ادبی مازن و تحلیل آن‌ها به کار می‌آید و کمک شایانی به شناخت ژرف و همه‌جانبه سه ضلع اصلی هر پدیده ادبی و دنیوی می‌کند: ۱. تولیدکننده (نویسنده، شاعر، و گوینده)؛ ۲. اثر (متن)؛ ۳. مصرف‌کننده (شنونده، خواننده).

در ایران، تا دهه ۱۳۷۰ شمسی، همان رویکرد قدیمی به استعاره شناخته شده بود، اما اولین نگاه متفاوت به استعاره در سال ۱۳۷۶ با چاپ مقالة «نظریه عاملی استعاره» (اژه‌ای، ۱۳۷۶) معرفی شد تا اینکه در اواخر دهه ۱۳۸۰ توجه به دیدگاه‌های جدید غربی دربارۀ استعاره و معرفی و کاربرست این اندیشه‌ها در متون ادبی روایی یافت و، با معرفی نظریه استعاره مفهومی، تمام همت دانشجویان و زبان‌شناسان و ادبا بر معرفی و کاربرست این نظریه گماشته شد.

در میان نظریه‌های استعاره، فقط نظریه استعاره مفهومی در میان ادیبان و زبان‌شناسان ایرانی روایی گسترده یافت و دیگر نظریه‌ها چندان محل توجه واقع نگردید؛ در حالی که از ملزومات شناخت یک نظریه آگاهی‌یافتن از نظریه‌های رقیب و مخالف آن است. در کتاب حاضر، چندین نظریه استعاره معرفی شده و از جنبه‌های مختلف به استعاره نگریسته شده که از این لحاظ کتابی منحصربه‌فرد و بی‌نظیر است و می‌تواند در معرفی نظریه‌های استعاره و آگاهی‌بخشی به دانشجویان و علاقه‌مندان به مقوله استعاره کمک بسزایی بکند.

مؤلف کتاب، دکتر یوسف مُسَلَّم ابوالعدوس، اهل کشور اردن است. وی دکترای خود را در بلاغت و نقد ادبی از دانشگاه منچستر بریتانیا اخذ کرده و اکنون در دانشگاه یرموک اردن استاد بلاغت، نقد

ادبی، ادبیات تطبیقی، و زبان‌شناسی است و آثاری مهم، اعم از کتاب و مقاله، در حوزه نقد و بلاغت تألیف کرده که *الاستعاره فی النقد الادبی الحديث* از آن جمله است.

مؤلف کتاب، به‌دلیل دانستن زبان عربی- که زبان اغلب کتب بلاغی اسلامی است- و آشنایی با زبان انگلیسی، تقریباً همه آثار مهم در حوزه بلاغت به زبان‌های عربی و انگلیسی را مطالعه کرده و دیدگاه‌ها و آرای مهم را برگزیده و در کتاب *استعاره در نقد ادبی جدید* نقل و تحلیل کرده است. لذا، این کتاب، به‌سبب جامعیت بر مباحث استعاره از منظرهای مختلف، تا کنون کتابی بی‌نظیر است.

ابوالعدوس این کتاب را در شش فصل پرداخته است. در فصل‌های یکم تا چهارم، چهار نظریه مهم استعاره- نظریه شناختی، نظریه جای‌گزینی، نظریه بافتی، و نظریه تعاملی- را معرفی و تحلیل کرده است. در فصل پنجم، با عنوان «استعاره اسمی»، عمدتاً به بیان دیدگاه‌های بروک رز در کتاب *دستور استعاره (A grammar of metaphor)* پرداخته و فصل ششم را نیز به روان‌شناسی استعاره اختصاص داده است. یکی از نقاط قوت این کتاب این است که مؤلف به نقل و تحلیل صرف دیدگاه‌های غربیان اکتفا نکرده، بلکه دیدگاه‌های بسیار را با دیدگاه‌های بلاغیون مسلمان تطبیق داده و هر جا که مناسبت و مشابهتی میان دیدگاه‌های غربی و اسلامی یافته به این مشابهت‌ها اشاره کرده و به تطبیق آن‌ها با دیدگاه‌های بلاغیون عرب دربر آورده است. به پرداخته و نمونه‌هایی از شعر عربی را تحلیل کرده است.

ابوالعدوس، در ضمن مباحث ادبی، دیگر نظریه‌ها و دیدگاه‌های مربوط به استعاره را نیز معرفی یا اختصاصات عمده آن‌ها را بیان کرده است. به عنوان نمونه، نظریه‌های مقایسه‌ای، شهودی، انفعالی، و التفاتی استعاره. یوسف ابوالعدوس در این کتاب به نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسون توجه نکرده است. بی‌توجهی مؤلف به نظریه استعاره مفهومی زمانی با اثر بیان می‌شود که با دیدن عنوان اولین فصل کتاب (نظریه شناختی) این انتظار در خواننده قوت می‌گیرد که سخنانی در معرفی و نقد نظریه لیکاف و جانسون ببیند و بخواند، اما مؤلف نه‌تنها در این بخش هیچ اشاره‌ای به نظریه لیکاف و جانسون ندارد، بلکه فقط یک بار به فهم حسی از نظر لیکاف اشاره کرده و در این فصل پنجم (استعاره اسمی) نیز کوشش‌های لیکاف و جانسون را در ارائه نظریه جدید ستوده است.

ابوالعدوس این کاستی را ده سال بعد (۲۰۰۷ م) در کتاب *التشبيه والاستعاره* جبران کرده و در بخش آخر کتاب، که با عنوان «مدخل گشتالتی» در معرفی استعاره است، نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسون را معرفی کرده است.

نظریه دیگر، که بهتر بود به‌طور مستقل طرح و نقد شود، نظریه مقایسه‌ای استعاره است. ابوالعدوس از طرح مستقل این نظریه نیز استنکاف کرده و آن را در ضمن نظریه شناختی و جاننشینی گنجانده است.

از دیگر آثار بلاغی یوسف ابوالعدوس می‌توان به آثار زیر اشاره کرد:

۱. الاستعارة فی دراسات المستشرقین (لفهارت هاینریش نموذجاً)

این کتاب به معرفی کوشش‌ها و تحقیقات ولفهارت هاینریش، مستشرق آلمانی، در حوزه بلاغت عربی اختصاص دارد. کتاب دارای سه فصل است: فصل اول درباره اصطلاحات استعاری است که ولفهارت هاینریش در تحلیل «ید الشمال» به کار برده است و دو فصل دیگر شامل ترجمه دو مقاله از هاینریش است.

۲. المجاز المرسل والکنایة (الأبعاد المعرفیة والجمالیة)

این کتاب درباره ابعاد شناختی و زیبایی‌شناختی مجاز مرسل و کنایه است و در دو بخش تدوین یافته است. بخش اول به ابعاد شناختی و ماهیت مجاز مرسل اختصاص دارد که دارای سه فصل است: فصل اول به معرفی دستگاه بلاغیون، لغویون، و ناقدان قدیم عرب درباره مجاز مرسل اختصاص دارد. در فصل دوم علاقات مجاز مرسل آمده در فصل سوم به مباحث زیبایی‌شناختی مجاز مرسل اهتمام شده است. اما بخش دوم کتاب به مباحث ماهیت و زیبایی‌شناسی کنایه اختصاص دارد که این بخش نیز در سه فصل مدون شده است. فصل اول درباره مفهوم کنایه در نزد بلاغیون، ناقدان، و لغویون قدیم عرب است و فصل دوم درباره اقسام کنایه و بخش سوم درباره زیبایی‌شناسی کنایه.

۳. التشبیہ والاستعارة، منظور مستأند

ابوالعدوس مدعی است در این کتاب بر پایه ده ساله بلاغیون قدیم عرب و بلاغیون قدیم غربی، مانند ارسطو و کوئینتیلیان، از چشم‌اندازی نو به تشبیه و استعاره نگریسته است. وی در باب اول انواع تشبیه را از لحاظ ارکان و طرفین بررسی و در باب دوم استعاره را معرفی و در چهار مدخل آن را تحلیل کرده است: مدخل دستوری؛ مدخل فلسفی؛ مدخل انسان‌شناسانه؛ مدخل گشتالتی. در مدخل اخیر، که ۳۸ صفحه از کتاب را شامل می‌شود، به‌طور عمده نظریه استعاره از منظر سبک‌شناسی و جانسون را معرفی کرده است؛ نظریه‌ای که در کتاب استعاره در نقد ادبی جدید مغفول مانده است.

۴. مدخل الی بلاغة العربیة

ابوالعدوس در این کتاب از منظر سنتی علوم بلاغی شامل معانی، بیان، و بیع را معرفی کرده است. لذا، سخن تازه‌ای در این کتاب نگفته است. هدف از تألیف این کتاب تدوین کتاب درسی موجز برای دانشجویان بوده است.

ابوالعدوس آثار دیگری نیز دارد که برخی از آنها پیوند استواری با بلاغت دارند، مانند الاسلوئیة که در بخش اول این کتاب رابطه سبک‌شناسی با زبان‌شناسی، نقد ادبی، و بلاغت را بررسی کرده است و در بخش دوم انواع رویکردهای سبک‌شناختی را معرفی و در ادامه برخی از اشعار عربی را از لحاظ سبک بررسی کرده است.